

Krešimir Kužić

PLEMIĆI S PODRUČJA ŽUPE ZMINA U SREDNJEM VIJEKU

UDK
929.7(497.5)"04/14"
Stručni rad

Autor u ovom radu, poslije kraćeg prikaza pisanih spomena župe, daje pregled plemićkih obitelji i njihovih članova iz župe Zmina. U kraćim crtama opisuje razlike između njihove i sudbine plemića u predjelima bližim primorskim gradovima. Posebno se opisuju Vlasi, te se pravi distinkcija između istoprezimenih obitelji didića i Vlaha.

Toponim Zmina prvi puta se spominje u ispravi kralja Zvonimira od 16. travnja 1078. godine.¹ Tom se prigodom navodi kao utvrda. Prema pisanju bizantskog cara Konstantina VII. Porfirogeneta (oko 950. god.) stara se hrvatska država sastojala od jedanaest kraljevih i tri banove županije² čija su središta bile stare gradinske utvrde. Neke prostranije županije, Kliška, npr., imale su više takvih uporišta³, a kako se broj pučanstva povećavao pokazala se potreba njihove preraspodjele. Vjerojatno je do tog preustroja došlo u doba kralja Petra Krešimira IV.⁴, jer se 1071. god. po prvi put spominje, do tada nepoznata Zagorska županija.⁵ Osim nje, unutar granica koje su obuhvaćale današnju srednju i zapadnu Zagoru, te Dridske županije, može se pretpostaviti i postojanje župe Zmine, kao sastavnog dijela Kliške županije. Zmina se, poznavajući granice Kninske⁶ i Cetinske županije,⁷ prostirala od današnjeg Crivca do Neorića, te od Svilaje do Kočinjeg brda, poštivajući sve one prirodne, povijesne i vojne preduvjete kod oblikovanja starohrvatskih upravnih područja⁸. Da se njeno ime izgovaralo baš tako potvrđuje nam relativno kasna

¹ *Kralj Zvonimir - dokumenti i spomenici*, Zagreb 1990., str. 21. Poznato je da je već Ivan Lučić utemeljeno posumnjao u izvornost te povelje, ali bi barem neki podaci iz nje mogli biti vjerodostojni, npr. toponimi.

² Konstantin Porfirogenet, *O upravljanju carstvom*, preveo Nikola Tomašić, Zagreb 1994., str. 78.

³ Miho Barada, *Hrvatski vlasteoski feudalizam*, Zagreb 1952., str. 34.

⁴ Vinko Foretić, Korčulanski kodeks 12. stoljeća i vijesti iz doba hrvatske narodne dinastije u njemu, *Starine* 46, Zagreb 1956.; Miho Barada, Prilozi kronologiji hrvatske povijesti (1062.-1075.), *Rad JAZU* 311, Zagreb 1957., str. 186. Iako nema izričitih dokaza o tome, po svemu sudeći to se zbilo nakon 1061., a prije 1072. god. Poznata nam je presuda pape Aleksandra II. (god. 1061. je prva godina njegovog pontifikata), a poznat je i prvi spomen zagorskog župana 1071. god. U papinoj presudi kralj se zaklinje zajedno s još uvijek **dvanaest** župana, a od 1071. počinju se spominjati novi župani.

⁵ Franjo Rački, Borba južnih Slovena, *Rad JAZU* 27, Zagreb 1874., str. 115.

⁶ Franjo Smiljanić, Teritorij i granice Kninske županije u srednjem vijeku, *Radovi Filozofskog fakulteta - Zadar*, 27, Zadar 1988., str. 139.

⁷ Lovre Katić, Starohrvatska župa Smina, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, sv. L, Split 1932., str. 74-84; Stjepan Gunjača, *Topografska pitanja na teritoriju stare Cetinske županije s ekskursima o ubikaciji Setonije i Tiluriuma*, Split 1937., str. 11.

⁸ Katić, Starohrvatska župa Smina, str. 80.; Antun Dabinović, *Hrvatska državna i pravna povijest*, Zagreb 1940., str. 132, 133; Franjo Smiljanić, Prilog proučavanju županijskog sustava sklavinije Hrvatske, *Etnogeneza Hrvata*, ur. Neven Budak, Zagreb 1995., str. 181-185.

isprava iz 15. st.⁹ Postojanje Zmine kao zasebne cjeline moglo bi se pretpostaviti i dvjesto godina ranije, u doba Branimira, ako uzmemo kao znakovito podizanje crkve Sv. Petra 888. god. u današnjem Muću Gornjem. Iz tog poteza daje se izvući hipoteza o Zmini kao osobnom, ili rodovskom posjedu Branimira i njegovih srodnika - slično slučaju Klisa i Trpimirovića¹⁰.

Iako nigdje nije navedeno, možemo pretpostaviti da je zadnjih godina 10. st., u doba slabljenja hrvatske države, upravo kroz Zminu prošla i vojska cara Samuila na svom uništavajućem pohodu do Zadra. Pisanje popa Dukljanina, te pružanje rimskih cesta daju dovoljno temelja za tu tezu¹¹.

Iz razdoblja vladavine kralja Zvonimira imamo i spomen Zmine iz 1083. god¹². Izgleda da je u jedanaestom stoljeću bilo otpočelo doba blagostanja¹³, na što nas upućuje pop Dukljanin govoreći "...i tako veliko bogactvo biše, tako u **Zagorje**, kako u Primorje...¹⁴", a još opipljiviji dokaz je nalaz bizantinskih zlatnika i srebrenjaka - tada svjetske monete, na području Zagore i Zmine¹⁵. To prvo prosperitetno doba okončano je izumrćem dinastije i stranačkim borbama. Moguće je, da je baš tada, 1096. god., kroz Zminu prošao i jedan dio križara I. vojne na svom putu prema Svetoj zemlji¹⁶.

Treći put se susrećemo s imenom Zmina 1185. god u zaključcima splitskog crkvenog sabora. Tamo je određeno da župa Zmina pripadne pod jurisdikciju splitskog nadbiskupa¹⁷. To bi, dakle, bili najraniji spomeni Zmine.

*

Pučanstvo starohrvatskih županija sačinjavali su najvećim dijelom potomci Slavena, dok su plemeniti ljudi potjecali od dvanaest priznatih hrvatskih plemena¹⁸.

⁹ "... prid Jurjem Matievićem z Zminog ...". Stjepan Ivšić, Hrvatski ćirilski testament Radoslavca Vladisića iz god. 1436. U priepisu iz god. 1448., *Časopis za hrvatsku poviest I./1-2*, Zagreb 1943., str. 87. Ime Zmina susrećemo i na Pelješcu u 14. st: "... Smini chal, Smina glaviča, Smina goriča ...". Nenad Vekarić, Pelješka naselja u 14. stoljeću, Dubrovnik 1989., str. 38.

¹⁰ Neven Budak, *Prva stoljeća Hrvatske*, Zagreb 1994., str. 20, 26.

¹¹ "...Ondae se diže gnjevan i poče rušiti, paliti i pljačkati cijelu Dalmaciju, gradove pak Dekater (*Kotor*) i Lauzij (*Dubrovnik*), spali, pa i sela i cijelu oblast opustoši tako, te se činilo da je zemlja bez stanovnika. **Ovako pustoševići**, pređe car primorske kao i **zagorske** oblasti sve do Jadrta (**Zadra**); potom se vrati kroz Bosnu i Rašku u svoj kraj...". Vladimir Mošin, *Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb 1950., str. 80; Stjepan Antoljak, *Srednovekovna Makedonija I*, Skopje 1985., str. 389-394.

¹² Franjo Rački, *Documenta historiae Croatiae periodum antiquam*, Zagreb 1877., str. 138. Iz teksta se lijepo vidi da je selo Konjsko pripadalo Zmini, pa je time potvrđena granica županije na današnjem Kočinjem brdu koje se nalazi jugoistočno od Konjskog.

¹³ Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje - prostor, ljudi, ideje*, Zagreb 1997., str. 49.

¹⁴ Mošin, n. dj., str. 67.

¹⁵ *Starohrvatska prosnjeta II/3*, Knin 1896., str. 202.; "Pošt. O. Ivan Čavkić u Splitu darovao je društvu bizantinski zlatni novac cara Romana III. Argyr-a iz god. 1028.-1034., koji je nađen u njegovu rodnomu mjestu Divojevićim župe čvrljevske i tri srebrena našasta u Nevestu, dmiške občine". Nikola Jakšić, Solidus romanatus na istočnoj jadranskoj obali, *Starohrvatska prosnjeta III/12*, Split 1982., str. 177, 178.

¹⁶ Rački, *Documenta*, Zagreb 1877., str. 461; Reinhold Röhrich, *Geschichte des Ersten Kreuzzuges*, Innsbruck 1901., str. 76; Borislav Grgin, Odjeci križarskih ratova u Hrvatskoj, *Historijski zbornik XLV*, Zagreb 1992., str. 141; Krešimir Kužić, *Povijest Dalmatinske zagore*, Split 1997., str. 17.

¹⁷ Tadija Smičiklas, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije II.*, Zagreb 1904., str. 193.

¹⁸ Rački, *Documenta*, str. 481, 482; Dabinović, n. dj., str. 133; Miroslav Pera, *Poljički statut*, Split 1988., str. 149.

Oni su u svim hrvatskim krajevima ostali zabilježeni kao "didići"¹⁹, i kao takvi, najduže su opstali u susjednim Poljicima - sve do početka 19. stoljeća²⁰. Iz njihovog sloja imenovani su satnici, podžupani i sudci, a u ranijem razdoblju, i župani i banovi²¹. Nakon svega nameće se pitanje: kojem, ili, kojim plemenima su pripadali zminski didići. Na žalost, nigdje nema navoda pripadnosti nekom od plemena kod spominjanja ljudi iz Zmine. Postoje opet samo neki pokazatelji da bi Svačići bili ti koji su nastanjivali (između ostalih) Zminu²². Pored njih tu su i Ramljani (spomen sačuvan u istoimenom selu između Muća i Drniša)²³.

Oni didići bliži primorskim gradovima Trogiru, Splitu i Šibeniku podlegli su u neravnopravnoj borbi koju su nametnuli rečeni gradovi započinjući svoju ekspanziju u primorski i zagorski prostor (npr. Ostrog/Kaštel Lukšić²⁴, Radošić²⁵, Suhi Dolac²⁶, Nevest²⁷, Kosević/Danilo Kraljice²⁸, itd.²⁹). Didići Zmine imali su tu sreću da se između njih i Splita ispriječila tvrđava Klis, čiji gospodari, od Domalda Svačića, preko Mladena II. i III. Šubića, i Nelipićâ, do Talovaca nisu dopuštali zaposjedanje zagorskih sela splitskoj komuni i gradskim plemićima³⁰. Unatoč sve-mu, postojale su brojne kulturne i ekonomske veze zminskih plemića sa primorskim gradovima i gradskim patricijatom, a na taj način su u Zminu dopirale i civilizacijske stečevine i suvremeni graditeljski stilovi. Dobar primjer za to je crkva sv. Mihovila u Muću Donjem u čijoj se arhitekturi uočavaju elementi gotičkog slo-ga³¹. I u sporovima se obraćalo gradu. Tako su 19. kolovoza 1270. god. plemići iz Zmine, Jurša, Cipronja, Marin i ostali iz roda Neorića, rješavali ostavinska pitanja pred sudom u Trogiru³². To je ujedno najraniji poimenični spomen plemića s područja Zmine. Članovi te obitelji spominju se sve do 15. stoljeća (Ivanac Utišenov, 1394.³³, Frane, 1409.³⁴). Sa trogirskim plemićima Čipkovićima (Cipikima) poslov-

¹⁹ Mošin, n. dj., str. 74; Barada, *Hrvatski vlasteoski feudalizam*, Zagreb 1952., str. 55; Mihailo Dinić, *Humsko-trebinjska vlastela, Posebna izdanja SANU CCCXCVII*, Beograd 1967., str. 89; Damir Karbić, *Hrvatski plemićki rod i običajno pravo, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU 16*, Zagreb 1998., str. 73, 76.

²⁰ Pera, n. dj., str. 123; Lovre Katić, *Veza primorske Dalmacije kroz kliški prolaz od prehistorije do pada Venecije, Starine 51*, Zagreb 1962., str. 308.

²¹ Rački, *Documenta*, str. 486; Mošin, n. dj., str. 55; Juraj Marušić, *Sumpetarski kartular i poljička seljačka republika*, Split 1992., str. 53. Razlika je jedino što pop Dukljanin tvrdi da su banovi bili kraljeva braća, dok Sumpetarski kartular izričito navodi da se banovi biraju između šest hrvatskih rodova.

²² Miho Barada, *Trogirski spomenici*, Split 1988.: "Stoyxe Snacić," (1311.), str. 15; "Radissa Sfaticih" (1331.), str. 555; Vjekoslav Klaić, *Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća, Rad JAZU CXXX.*, Zagreb 1897., str. 44; "Goislau filii Prodi de Saucichorum" (1343.), Stjepan Antoljak, *Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra, Radovi Instituta JAZU u Zadru 9.*, Zadar 1962., str. 61, 71, 99, 103.

²³ "per Godem Ramianin et Nemangnam fratrem Godem et Obladam nepotem Godemi..."(1272.), Barada, *Trogirski spomenici II/I*, Zagreb 1951., str. 80.; Antoljak, *Izumiranje i nestanak...*, str. 91.

²⁴ Ivan Lucić, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, prijevod J. Stipišić, Split 1979., str. 63.

²⁵ Isto, str. 610.

²⁶ Barada, *Trogirski spomenici I/I*, Zagreb 1948., str. 257.

²⁷ Isto, str. 331.

²⁸ "generatio et progenies Cossevichorum", Josip Kolanović, *Šibenik u kasnome srednjem vijeku*, Zagreb 1995., str. 103, bilj. 166.

²⁹ Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje...*, str. 213.

³⁰ Toma Arhidakon, *Kronika*, preveo V. Rismondo, Split 1977., str. 90-92; Katić, *Veza primorske Dalmacije...*, str. 276.

³¹ Zoraida Demori-Staničić, *Spomenici 17. i 18. stoljeća u splitskoj Zagori, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 28*, Split 1989., str. 187, 192.

³² Barada, *Trogirski spomenici I/1*, str. 116.

³³ Stjepan Gunjača, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije XVII*, Zagreb 1981., str. 588.

³⁴ Vladimir Rismondo, *Listajući knjige splitskih srednjovjekovnih notara, Radovi Pedagoške akademije 2*, Split 1977., str. 229.

ne veze imao je Radoslav Vladišić (mogući potomak Dubravčića), što se vidi iz njegova testamenta iz 1436. god.³⁵ Plemići-didići iz Zmine sudjelovali su i u burnim zbivanjima prve polovine 14. st. U tom razdoblju učvršćivanja vlasti hrvatskougarskih kraljeva iz kuće Anjou, oni su bili ili pristaše Mladina II. Šubića, ili kneza Nelipca, a nakon Mladinovog sudbonosnog poraza 1322. kod Biska, došli su svi u vazalni odnos prema knezovima Nelipčićima. Prigodom obnove mira između splitskog nadbiskupa i kneza Nelipca jedan od njegovih pouzdanika bio je plemić Bogdan "... *intimus comitis Neliptii* ..."36. Kad su i Nelipčići, mladi Ivan i majka mu Velislava, bili prisiljeni popustiti pred Ludovikom 1345. god., promijenio se i status "plemenitih" Zminjana. Kralj ih je, naime, prepustio u potpunu vlast knezu, uvedenom u izabrano društvo kraljevskih vitezova³⁷. Idućih godina nalazimo ih kao sudske svjedoke u mnogim ispravama (npr. Butko Bogdanov – vjerojatno sin prethodno spomenutog - iz Zmine, 1358. god)³⁸. Rotni sudac županije Luke (sada dio Ravnih kotara) bio je 1433. god. Nikola Hercegović od roda Zmine³⁹. U drugoj polovici 14. stoljeća osobito često se susrećemo sa pripadnicima obitelji Dubravčić koji su bili izgleda glavni posjednici u plodnom zminskom polju – njihovom patrimoniju. Tako npr. Juraj i Dubravac Dubravčić 1369.⁴⁰ Zatim Stipan, Jurjev sin, u nizu isprava. Počev sa onom iz 1371. kad sa bratom Dubravcem sudjeluje na saboru hrvatskog plemstva u Ninu⁴¹, pa 1379. god.⁴² Stipan uživa posebnu zaštitu kraljice Elizabete 1383. god.⁴³, a 1393. upravitelj je komitata Cetine⁴⁴, Dionizij je banov pouzdanik 1391.⁴⁵ Vladislav, posreduje u jednom sporu, 1397. god.⁴⁶, a nalazimo ga i kod nagodbe između Poljičana i splitskog nadbiskupa 1405. god.⁴⁷

S drugih područja župe Zmina imamo samo spomene plemića u Brečevu⁴⁸ (današnjem Bračeviću), te Dicmu⁴⁹.

*

Posebno poglavlje čine doseljeni Vlasi. Oni izlaze na povijesnu scenu u razdoblju vladavine Šubića, i izričito se spominju kao sudionici bitke kod Biska⁵⁰. Njihovo

³⁵ Ivšić, n. dj., str. 86, 87.

³⁶ Šime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike II*, Zagreb 1870., str. 47, 1339. 23. srpnja. Da je on bio iz Zmine vidi se iz druge bilješke.

³⁷ Tadija Smičiklas, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije XI*, Zagreb 1913., str. 250, 251; Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb 1976., str. 600, 601.

³⁸ Tadija Smičiklas, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije XII*, Zagreb 1914., str. 521; Jakov Stipišić - Miljen Šamšalović, *Zapisnici velikog vijeća grada Splita, Zbornik Zavoda za povijesne znanosti istraživačkog centra JAZU 12*, Zagreb 1982., str. 219.

³⁹ "... et Nicolaus Harcegenich de genere Zmana, iudices iurati sedis Podgrady ..." Šime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga slavenstva i Mletačke Republike IX*, Zagreb 1890., str. 55; Vjekoslav Klaić, *Hrvatska plemena...*, str. 83; Izumiranje i nestanak hrvatskog plemstva u okolici Zadra, str. 90. Spomenuti Nikola je ipak dvojbjen jer prema Klaiću postoji brdo Zmina kod Vrane.

⁴⁰ Marko Kostrenčić, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije XIV*, Zagreb 1916., str. 211, 212.

⁴¹ Isto, str. 321.

⁴² Kaptolski arhiv Split, br. 64, list 37 rv. (6. listopada 1379.).

⁴³ Jakov Stipišić - Miljen Šamšalović, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije XVI*, Zagreb 1976., str. 399.

⁴⁴ Gunjača, *Diplomatički zbornik XVII...*, str. 530.

⁴⁵ Isto, str. 398.

⁴⁶ Miljen Šamšalović, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije XVIII*, Zagreb 1990., str. 225.

⁴⁷ Šime Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike V*, Zagreb 1875., str. 59.

⁴⁸ Ferdo Šišić, Iz arkiva u Željeznom, *Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva VII*, Zagreb 1905., str. 142-144; Stjepan Gunjača, *Ubikacija srednjovjekovnog castruma Bračvo*, Split 1991., str. 97.

⁴⁹ Katić, *Veza primorske Dalmacije...*, str. 302.

doseljavanje bilo je potaknuto vojnim⁵¹ i gospodarskim razlozima. U ugovori-ma i zakonima uvijek se navode izdvojeno od Hrvata⁵², međutim stapanje, ono jezično, nije dugo trajalo, ali se kao staleška skupina još dugo održavaju. Utjecaj im sve više raste, pa nakon stotinjak godina suživota počinju u posjede dobivati neka sela zminske župe. Najviše se ističe skupina glavara na čijem je čelu Viganj Dubravčić. Tako 1436. god. nalazimo njega, brata mu Grgura i sinovca Miklouša u darovnici bana Hanža Frankapana⁵³. Vignjev utjecaj cijeni i novi ban Petar Talo-vac, te mu 1443. god. "za vernu i ugodnu službu" daje područje današnjeg sela Koprivnog sa okolicom⁵⁴, a nakon njegove smrti darovnice potvrđuje i njegovoj udovici Cviti 1446. god.⁵⁵ Upadljivo je njihovo prezime identično onome didića-plemića Dubravčića. Tu se radi o pukoj koincidenciji, pa se ovi Vlasi ne smiju nikako povezivati krvnim srodstvom sa prvospomenutim Dubravčićima, jer oni nemaju nikad naziv "vlah", a ovi imaju⁵⁶. Uz to, didićko prezime Dubravčić je patronimik, i poteklo je od nekog Dubravca koji je živio u prvoj polovici 14. st.⁵⁷ Vlaško prezime Dubravčić isto tako je patronimik, ali od osobe koja je živjela krajem 14. i početkom 15. st.⁵⁸ Dvojbeno je pripadnost jednog Dubravčića iz Knina⁵⁹.

Što se tiče običaja i načina života koje je provodilo pučanstvo Zmine, može se sa sigurnošću pretpostaviti da se oni nisu razlikovali od običaja iz okolnih područja - Zagore, Knina, Poljica, Cetine i Klisa - postupalo se prema "... običajima Hrvatske ..."⁶⁰. Sudovalo se na županijskim stolovima, a prizivalo banu i kralju. Tamo su se ovjeravale i oporuke, ili su nošene u Split u kaptolsku kancelariju. Nakon uništavalačkog prolaska Mongola 1242. god.⁶¹, spoznaje se potreba podizanja utvrđenih prebivališta kao što su Breč i Neorić. Sljedećih stotinjak godina dolazi do postupnog razvoja prekinutog epidemijom kuge 1348. god.⁶² Koliki je bio razmjer pomora nigdje nije zapisano, ali može se ipak pokušati usporediti onome

⁵⁰ Miha Madijev de Barbazanis, *Historija*, preveo V. Rismondo, u: *Legende i kronike*, Split 1977., str. 174, 175.

⁵¹ "...ki vlah ima selo, da služi s unčom (vrsta koplja, primj. a.), a ki nima sela, tai na koni ščitom i s mačem ali strilami i s mačem ...". Đuro Šurmin, *Hrvatski spomenici I*, Zagreb 1898., str. 433.

⁵² Isto, str. 432-435; "... da nijedan Poljičanin ne more držati vlahu u Poljicah ...". Pera, n. dj., str. 424.

⁵³ Isto, str. 138, 139.

⁵⁴ Isto, str. 156.

⁵⁵ Isto, str. 164.

⁵⁶ "... Cetinski katuni u notarskim spisima Splita, Trogira i Šibenika. Do 1376. (...) Dubravčić (1367) ...". Mladen Ančić, *Gospodarski aspekti stočarstva cetinskog komitata u XIV. st.*, *Acta historico oeconomica Jugoslaviae 14*, Zagreb 1987., str. 81.

⁵⁷ Kostrenčić, n. dj., str. 172, 211, 212, 321, 322.

⁵⁸ "... Vigan, Paulus et Gregorius fratres et filij Dubravcy Dehoeuich (...) anno Domini milesimo quatorcentesimo decimo octavo". Šime Jurić, Neobjavljena listina cetinskog kneza Ivana Nelipića, *Arhivski vjesnik 19-20*, Zagreb 1976-1977., str. 235. Prema tome, Viganj bi bio sin **Dubravca Dehojevića**.

⁵⁹ *Hrvatski biografski leksikon 3, Č - D*, Zagreb 1993., str. 647, Dubravčić, Pavao, zlatar iz Knina (XV/XVI. st). U istoj publikaciji na str. 645 navode se Dubravčići kao vlaška obitelj, pa se stiče dojam da su i ovi domaći, zminski Dubravčići - Vlasi, za što mislim da je krivo.

⁶⁰ Lovre Katić, Dvije poljičke isprave iz XV stoljeća, *Starohrvatska prosvjeta III/8-9*, Zagreb 1963., str. 233-241; Vladimir Rismondo, Iz knjiga splitskih srednjovjekovnih notara, *Grada i prilozi za povijest Dalmacije 9*, Split 1977., str. 211, 224; Josip Kolanović, n. dj., str. 110, 146, 148; Karbić, n. dj., str. 111, 113.

⁶¹ Josip Ante Soldo, Provala Tatara u Hrvatsku, *Historijski zbornik XXI-XXII*, Zagreb 1968/69.

⁶² Cuthéis A., *Tabula*, prijevod V. Rismondo, *Legende i kronike*, Split 1977., str. 193; Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje...*, str. 173, 174.

u gradovima, odakle su prestravljeni pojedinci bježali "... lutajući po različitim mjestima ...". Možda je indikativno za stupanj učinka kuge i pojačani priljev Vlaha do kojeg je došlo u drugoj polovici 14. st. Vojna pobjeda kralja Ludovika I. nad Mlečanima označava početak pedesetogodišnjeg procvata primorskih gradova, cijele Hrvatske, pa time i Zmine⁶³. Pojačani uzgoj goveda, ovaca i žitarica potaknut je trgovačkim vezama sa Splitom, Trogirom i Šibenikom⁶⁴. Prosperitet omogućava kupovinu finijih zanatskih i umjetničkih proizvoda⁶⁵, a plemići se u slobodno vrijeme zabavljaju lovom⁶⁶. Šume pune jelena, divljih svinja i medvjeda to im omogućavaju, a pri tom se koriste kopljima, lukom i strijelama, psima i sokolima.⁶⁷ Osim toga ništa nije bolji pokazatelj bogatstva od brojnih lijepo ukrašenih stećaka⁶⁸ u Muću Gornjem - ispred crkve Sv. Petra, i u ogradi groblja, u Dugopolju, Bisku, i Ogorju⁶⁹. Posebno treba istaknuti skupinu stećaka i bogatih grobnica nedaleko od utvrde Breč kod zaseoka Visuć u Bračeviću. Bilo ih je i drugdje (npr. u Ramljanima, gdje ih je još u 18. stoljeću primijetio trogirski kanonik Marko Perojević).⁷⁰ To zlatno razdoblje završava 1409. god. povratkom beskrupulozne Venecije na našu obalu. Sljedećih pola stoljeća ipak nisu previše tegobni, ali naslućuje se primicanje turskog polumjeseca, koji konačno dolazi u neposredno susjedstvo padom Bosne 1463. god.

Dolazak Turaka prekinuo je dotadašnji razvoj koji je mnogo obećavao. Kulturno i gospodarsko uzdizanje ustupaju mjesto isključivoj i svakodnevnoj ratnoj problematici. Usprkos ogorčenom otporu hrvatskog plemstva, pa tako i onog iz Zmine, nebrojene turske horde su opetovanim pohodima opustošile Hrvatsku⁷¹. Zmina je isto tako prošla, većina njenog preživjelog stanovništva, pa i plemići, morala je spasiti živu glavu u primorskim krajevima, Splitu, Kaštelima i po otoci-ma⁷². Najgore provale, pljačkanja i ubijanja bile su 1499. i 1522. god. i tada je vjerojatno propala tvrđavica u Bračeviću⁷³. Nakon pada utvrde Neorić 1538. god.⁷⁴, pomoćne utvrde kliških uskoka, Zmina je ostala pod Turcima sljedećih 150 godi-na, a Dubravčići su otišli u Senj.

Nova turska vlast ubrzo je poduzela korake kako bi naselila polupustu Zminu. Vjerojatno je manji dio starosjedilaca ipak ostao (na taj način možemo tumačiti sačuvane toponime), ali pridošlice su ipak prevagnule. One su donijele i novo ime - Muć. Prigodom popisivanja Bosanskog sandžaka, 1528. god. prvi put u pisanim

⁶³ Tomislav Raukar, Komunalna društva u Dalmaciji u anžuvinom razdoblju, *Radovi Filozofski fakultet - Zadar* 23, Zadar 1984., str. 243-250.

⁶⁴ Ančić, n. dj., str. 82-86.

⁶⁵ Isto, str. 86, 92.

⁶⁶ Kužić, n. dj., Split 1997., str. 51, sl. 4.6.c.

⁶⁷ Marija Pantelić, Povijesna podloga iluminacije Hrvojeva misala, *Slovo* 20, Zagreb 1970., str. 69.

⁶⁸ Ančić, n. dj., str. 94.

⁶⁹ Kužić, n. dj., str. 53, sl. 4.3.b., sl. 4.6.a.b.

⁷⁰ Lovre Katić, Povijesni podaci iz vizitacija trogirске biskupije u XVIII. stoljeću, *Starine* 48, Zagreb 1958., str. 296.

⁷¹ Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekonlje...*, str. 407-419.

⁷² Tako se može tumačiti nalaz testamenta Radoslavca Vladišića na Korčuli. Vidi: Ivšić, nav. dj, str. 83.

⁷³ Pavao Andreis, *Povijest grada Trogira*, Split 1977., str. 202.; Gunjača, *Ubikacija srednjovjekovnog castruma...*, str. 121.

⁷⁴ Josip Alačević, Cronaca d'ignoto, *Bullettino di Archeologia e Storia Dalmata VI*, Split 1883., str. 15.

ispravama nailazimo na to ime. Tada je Muć spadao u nahiju Zminje polje koja je pripadala Cetini⁷⁵. Drugi popis iz 1550. god. također donosi Muć u Zminjem polju, ali ovaj put u sklopu Kliškog sandžaka⁷⁶. Taj novi toponim susrećemo i u darovnici kralja Rudolfa II. Habsburga od 23. prosinca 1587. god. kojom on nagrađuje poznatog Šibenčanina Fausta Vrančića⁷⁷. Istodobno postojanje obaju naziva traje do početka 18. stoljeća, kada mnogobrojni doseljenici prestaju koristiti ime Zmina, te na taj način toponim Zmina nakon sedamsto godina nestaje s povijesne scene⁷⁸, a ostaje današnji Muć.

Kao uspomena na plemiće župe Zmine ostalo je ime Neorić i ruševine kula, jedna iznad istoimenog sela, i druga u Bračeviću kod zaseoka Visuć⁷⁹.

⁷⁵ "... Nahija Zminje polje pripada Cetini. Selo Hmuć i Čvrlevo u dematu Vukića Radojinova, sandžakbegov has ...". Fehim Dž. Spaho, Splitsko zaleđe u prvim turskim popisima, *Acta Historico-oeconomica Jugoslaviae* 13, Zagreb 1986., str. 57.

⁷⁶ Isto, str. 66.

⁷⁷ "Nos Ernestus, Dei Gratia Archidux Austriae Dux Burgundiae, Styriae, Carintiae, Carnioliae, Wirtemberge et Comes Tyrolis etc. (...) Quod nos, cum ad nonnullorum Dominorum Prelatorum ac Baronum Regni Hungariae, humillimam Supplicationem, - tum vero consideratis fidelium servitorum meritis, Egregii Fausti Verantij, (...) constanter exhibuit et impendit: totales et integras possessiones Petrovopolie, in Comitatu Tininiensi, item **Hmuuch** et Xarnovincza, in ditone Arcis Clisse in Dalmatia existentes habitas, simul cum cunctis earumdem utilitatibus et pertinentiis quibuslibet; terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenetis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promonthoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et eorumdem locis: (...) Datum in Arce regia Posoniensi, die vigesima tertia mensis Decembris, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo Octogesimo Septimo". L. S., Diploma datato Presburgo 23 dicembre 1587, *Bullettino di archeologia e storia dalmata XXIV./10-11.*, Split 1901., str. 189.

⁷⁸ Povijesni arhiv Zadar, Zbirka katastara, Catastico DEL TERRITORIO DI SIGN. (...) in Zara l'Anno. M.DCC.IX., 39. l. Ristreto di Kmuch detto Neorich..., 52. l. Segvano Li Possessori Della Villa Sminovo...". Lovre Katić, Prilike u splitskoj okolici poslije odlaska Turaka, *Starine* 47, Zagreb 1957., str. 243, 244; Katić, Starohrvatska župa Smina, str. 79.

⁷⁹ "... Pri svrsi XVII. vieka iztiče ga biskup Vidović u svojim uspomenama: *Neborich pulcherrima arx penes Konsko*. Sad je raskopan do temelja ...". Stipan Zlatović, Topografske crtece o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve, *Starohrvatska prosijeta* II/3, Knin 1896., str. 155. Prigodom obilaska 1996. god. od goleme hrpe kamenja nije se dao utvrditi ni točan tlocrt fortifikacije.

Sl. 1 a: Stećak u ogradnom zidu ispred crkve sv. Petra u Muću Gornjem

1 b: Golemi križ na groblju kod utorde Breč

*Sl. 2: Zidine utvrde Breč iznad
Crivačkog polja*

Sl. 3: Križ iz groblja u Neoriču

Sl. 4: Grb Korjeniča-Neoriča (iz 1595. god.)

Krešimir Kužić

The medieval nobility of the district of Zmina

Summary

The author gives survey of noblemen of the district of Zmina and their life in the Middle Ages, using in his work literature, published and to a lesser degree unpublished sources. Essentially, the life of the local nobility was not different than one in the other parts of Croatia of that period. Former kinship based system gave place to the aristocratic, feudal system imposed by the Angevins, and that situation lasted until the fall of Bosnia under the Ottoman rule. The economic success was particularly intensive after the Venetians were driven away from the coastal towns, thanks to commercial relations. Fortresses and churches were erected and also the other material evidences of progress came up - most of all standing tomb-stones. The first Vlachs in Zmina area arrived in the beginning of the fourteenth century, and although the law had treated them separately from autochthons, they soon came into possessions and status accordingly - and were absorbed by Croatian community. After extinction of the Angevins and even more after the death of the last Nelipić, in 1434, a turbulent period had began. However, it was not before Bosnia's fall that the destiny of Zmina and its nobility was sealed up by the Ottomans in the second half of the fifteenth century.